

KIRJA-ARVIO:

SUOMALAISET UUDISTUSTEN KESKELLÄ

Helsti, Hilkka & Stark, Laura & Tuomaala, Saara (toim.) 2006: Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1101. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 336 sivua.

Kaisu Kortelainen

Artikkelikokoelma *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960* on syntynyt vuosina 2002–2004 toimineen ja Suomen Akatemian rahoittaman monitieteisen projektin ”Modernization and Popular Experience in Finland 1860–1960” tuloksena. Projektia johti Jyväskylän yliopiston professori Laura Stark, jonka tutkimusnäkökulma on vahvasti mukana julkaisussa. Starkin kirjoittama johdantoluku ”Pitkospuita modernisaation suolle” antaa lukijalle kattavan kuvan teoksen kysymyksenasettelusta ja tavoitteista. Artikkelikokoelmassa tarkastellaan sitä, miten tavallinen kansa oli osallisena sadan vuoden aikana tapahtuneissa yhteiskunnallisissa muutoksissa toimijana, kokeilijana, vastustajana ja tulkitsijana. Tätä Suomessa suhteellisen nopeasti tapahtunutta kehityksen aikakautta on kutsuttu jälkikäteen *modernisaatioksi*. Se on ilmiönä laaja ja monikerroksinen prosessi, eikä tutkimuskohteena oleva sata vuotta kattava ajanjaksoon ole vähäinen haaste kirjoittajille. Kuten Laura Stark johdannossa mainitsee, on myös käsite *tavallinen kansa* abstraktio, joka pitää todellisuudessa sisällään erilaisia maailmankuvia, elämäntapaa ja elinolosuhteita.

Perusteellinen johdantoluku tarkentaa artikkelikokoelman näkökulmaa taitavasti ja herättää myös lukijan mielenkiinnon uudistusten aikaan, joka on vaikuttanut jokaisen suomalaisen arkeen ja elämään. Johdanto antaa lukijalle tietoa siitä, miten monella tasolla muutos ilmeni esimerkiksi sosiaalisissa rakenteissa, teknologian kehittämisessä, suomalaisten moraalissa ja ajattelutavassa. Yhteiskunnallisella tasolla keskeistä oli sääty-yhteiskunnan murentuminen ja muutos kohti luokkapohjaista kansalaisyhteiskuntaa. Johdantoluvun kirjallisuusluettelo on hyödyllinen niille, jotka haluavat lukea lisää tästä suomalaista yhteiskuntaa muokanneesta ajanjaksosta.

Kirjan artikkeleissa kansaa edustavat suomen kieltä puhuvat maaseudulla asuvat tai maaseudulta lähtöisin olevat ruumiillista työtä tekevät suomalaiset naiset ja

miehet. Heidän äänensä on tuotu teokseen mukaan analysoimalla hyvin monenlaisia aineistoja: arkistoituja elämäkertoja, suullista muistelukerrontaa, kirjeitä, julkaistuja tekstejä, kansanelämän kuvauksia ja kansanrunoutta. Lähtökohtana on ajatus siitä, että yleinen yhteiskunnallinen muutos on vaikuttanut jokaisen suomalaisen arkielämään. Jokapäiväisen elämän tasolla muutokset näkyivät esimerkiksi siinä, miten aikaa alettiin mitata rahan arvon mukaan ja kodista tuli kansanvalistuksen ja hygieniadiskurssin kautta julkinen paikka samalla kun sen intiimiyys korostui. Uudistuksia ei ole kuitenkaan aina otettu vastaan avosylin, vaan niitä on sovellettu omaan elämäntilanteeseen sopiviksi ja joskus niitä on myös hyvin ponnekkaasti vastustettu.

Kokoelma koostuu kuuden kirjoittajan artikkeleista, joissa modernisaation vaikutuksia lähestytään eri näkökulmista. Laura Stark valaisee maaseudun ihmisten kansallista heräämistä ja sosiaalista nousua varhaisten omaelämäkertojen perusteella. Hilka Helsti tulkitsee perhestrategioita Heikkilän sisarusten välisestä kirjeenvaihdosta. Kati Mikkola pohtii uudistuksien vastustamisen syitä ja keinoja. Eija Stark kuvaa työväenliikkeen vaikutuksia ja köyhälistön asemaa muuttuvassa Suomessa. Hän huomaa, ettei makrohistoriallinen totuus työväenliikkeen peruslähtökohdista ja uudistusvoimasta nouse esille tavallisten työläisten kirjoituksissa. Päinvastoin, jotkut työläiset saattoivat suhtautua hyvinkin epäluuloisesti työväenliikkeen saavutuksiin, kuten kahdeksantuntiseen työpäivään. Itsekin tehdastyöläisten muistitietoa tutkiesani hämmästyin, miten vähän rivityöläisten muisteluissa kuvaillaan työväenliikkeen ja ammattiyhdistyksen toimintaa ja saavutuksia. Sen sijaan näissä piireissä aktiivisesti toimineiden muisteluissa aiheet ovat selvästi enemmän esillä, kuten myös Eija Stark toteaa. Saara Tuomaala tarkastelee koululaitoksen kehittymisen vaikutuksia maaseudun ihmisten elämään tuoden esille koulutien merkityksiä sekä konkreettisina kokemuksina että metaforana. Ulla Pielan tutkimuskohteena ovat pohjoiskarjalaisten luontokäsitykset ja uudistusten vaikutukset sairauksien parantamisen käytäntöihin. Hän tuo esille sen, miten kaksi hyvin erilaista ajatusmaailmaa, lääketiede ja kansanlääkintä, kohtasivat toisensa – jos ylipäättään kohtasivat. Koulutetut lääkärit ja kansalaiset puhuivat nimittäin eri asioista ja käyttivät erilaisia sanoja kuvaillessaan sairauksia, minkä vuoksi heidän oli vaikea ymmärtää toisiaan.

LUKEMISEN JA KIRJOITTAMISEN TAITO

Yksi kirjan keskeinen ja artikkeleita yhdistävä teema on luku- ja kirjoitustaidon merkitys. Tavallisten maaseudulla asuvien ihmisten luku- ja kirjoitustaidon puute tuo rajoituksia myös tämän artikkelikokoelman tutkimusaineistoihin, etenkin silloin kun tarkastelun kohteena on 1800-luvun loppu. Niinpä Laura Stark myöntää, että hänen analysoimansa maaseudun asukkaiden kirjoittamat elämäkerrat eivät olekaan ihan tavallisten suomalaisten kirjoittamia. Heidän erityisyytensä kumpuaa ensinnäkin siitä, että he osasivat lukea sekä kirjoittaa ja toisekseen siitä, että he päättivät kirjoittaa omasta elämästään. He olivat aktiivisia kynän käyttäjiä, kansanelämän kuvaajia ja perinteen kerääjiä. Esimerkiksi Heikki Meriläiseltä julkaistiin vuosina 1887–1929 kaikkiaan 39 tekstiä (Kurki 2002, 12).

Suomalaisilla oli jo varhain mahdollisuus oppia lukemaan ja kirjoittamaan, mutta ulkoiset olosuhteet muuttuivat hitaasti suotuisiksi näiden taitojen ylläpitoon. Ajan, tilan ja materiaalien puute sekä yhteisön kielteiset ja epäluuloiset asenteet johtivat siihen, että lukemisen ja kirjoittamisen taitoa ei voitu käyttää tai sitä täytyi harrastaa salaa muilta. Kova työ ja uutteruus olivat arvostettuja piirteitä kansan parissa. Joskus yksilöä kohdannut onnettomuus, vammautuminen tai sairastuminen teki luku- ja kirjoitustoiminnan mahdolliseksi. Tuulikki Kurjen väitöskirjan ensimmäiset lauseet kuvastavat hyvin lukemisesta ja kirjoittamisesta innostuneen kansan ihmisen mahdollisuuksia: ”Heikki Meriläinen istui pöydän ääressä ja kirjoitti. Muu talonväki oli mennyt nukkumaan jo tunteja aikaisemmin, ja vain satunnainen ohikulkija saattoi nähdä hänen kookkaan hahmonsensa siluetin kamarin ikkunassa. Päiväsaikaan tuo yöllinen kirjoittaja joko työskenteli talon pelloilla, ojitti metsäpalstoja tai kalasti läheisillä järvillä, [...]” (Kurki 2002, 11.) Meriläinen joutui kirjoittamaan yöllä, koska päivällä oli tehtävä ruumiillista työtä. Kati Mikkola huomauttaa artikkelissaan, että kansan parissa lukemista ja kirjoittamista ei arvostettu eikä pidetty työnä. Uusia tapoja vastustettiin, koska niitä pidettiin turhuutena, laiskuutena ja huonojen tapojen oppimisena.

1900-luvun puolella luku- ja kirjoitustaito yleistyivät hitaasti kansakoululaitoksen myötä. Saara Tuomaala on kuunnellut ja lukenut 1920–1930-luvuilla kansakoulua käyneiden muistelmia ja kouluaineita. Artikkelissaan hän keskittyy kuvauksiin maaseudun lasten koulumatkoista, jotka hahmottuvat reitteinä kodin, koulun ja niitä ympäröivän kylän miljöissä. Keskeisiksi aiheiksi nousevat aistimelliset ja ruumiilliset muistot ja myös sellainen arkinen yksityiskohta kuin sopivan vaatetuksen tärkeys. Osa näistä pitkiä tiettömiä koulumatkoja 1900-luvun alkupuolella taivaltaneista lapsista on kasvanut taitaviksi kertojiksi ja kirjoittajiksi, ja he pystyvät välittämään meille lapsuudessa kokemiaan vahvoja elämyksiä ja tunteita.

Hilkka Helsti tarkastelee artikkelissaan oman isoäitinsä Maijun ja hänen sisarustensa Ainon ja Estherin välistä kirjeenvaihtoa 1900-luvun alussa. Kirjeitä on analysoitu melko vähän perinteentutkimuksen alalla. Helstin artikkeli osoittaa selkeästi sen, miten hedelmällistä aineistoa perheenjäsenille ja ystäville kirjoitetut kirjeet ovat, kun tutkimuksen kohteena ovat yksityisten henkilöiden kokemukset ja käsitykset elämästä sekä ympäristöstä (ks. myös Olsoni 1979). Helstin aineiston kirjoittajat ovat nuoria aikuisiksi varttuvia naisia ja he tuovat kirjeenvaihdollaan uuden näkökulman muutokseen ja sen kokemiseen arkielämässä. Nämä nuoret naiset eivät olleet uudistusten vastustajia vaan pyrkivät soveltamaan niitä arkielämässään ja saavuttamaan siten paremman sosiaalisen aseman. Kirjeet kuvaavat hienosti yhden perheen jäsenten välistä yhteistyötä ja keskinäistä tukea sekä elämän suurissa kysymyksissä että arjen selviytymisstrategioissa. Kirjeenvaihto oli jo itsessään perhestrategia, joka vahvisti suvun jäsenten yhteenkuuluvaisuutta. Kirjeet ovat tarjonneet tutkijalle näkymiä myös muihin perhestrategioihin. Helsti nostaa esille esimerkiksi kollektiivisen tekstiilityön, jolla tasattiin suvun taloudellisia ja sosiaalisia resursseja. Jokaisen perheen naispuolisen jäsenen tiedot, taidot ja suhteet hyödynnettiin. Vaatteiden valmistaminen, kierrättäminen ja niistä keskusteleminen kirjeitse satoi suvun naiset eräänlaiseksi postitse toimivaksi tekstiilyhtiöksi. Näin tavalliset suomalaiset käyttivät uudistuksia, kuten kirjoitustaitoa ja postijärjestelmää, hyväkseen arjesta selviytymisessä.

LOPUKSI

Vaikka artikkelikokoelman tavoitteet ja kysymyksenasettelu ovat laaja-alaiset ja haasteelliset, kirjoittajat onnistuvat tuomaan esille monipuolisesti suomalaisten kokemuksia ja paikoin hyvinkin eläviä yksityiskohtia muutoksen vaikutuksista jokapäiväiseen elämään. Erilaisten kansan tuottamien aineistojen analysointi tuo jokaisessa artikkelissa omanlaisensa näkökulman tarkasteltavaan ajanjaksoon. Myös aineistojen erilaiset lukutavat ovat näkyvillä. Esimerkiksi Kati Mikkola kertoo, että suurin osa hänen tutkimusaineistonsa kirjoittajista suhtautui uudistuksiin myönteisesti. He kuitenkin kuvasivat kirjoituksissaan myös uudistuksia vastustavien näkökulmia, tosin usein huvittuneina ja ironisina tarkkailijoina. Mikkola lukee aineistoja ”vastavirtaan”, jotta hän pystyy erottelamaan teksteistä uudistusten vastustajien perustelut ja motiivit.

Monet kansalaisten arkielämään konkreettisesti vaikuttaneet uudistukset eivät tule esille makrotason historiallisessa tutkimuksessa. Esimerkiksi postijärjestelmän ja rautatieverkoston kehittyminen mahdollisti informaation liikkumisen paikasta toiseen, jolloin yhteydenpito etäällä asuviin sukulaisiin oli mahdollista. Polkupyörä oli monen tavallisen suomalaisen arjen mullistava väline: se mahdollisti joustavan liikkumisen lähialueilla. Aineistoesimerkkejä lukiessa voi samastua kansankirjoittajien tunteisiin ja joskus sekaviinkin ajatuksiin. Joissakin kirjan artikkeleissa on näkyvillä myös tutkijan tempautuminen aineistojen välittämään maailmaan.

KIRJALLISUUS

KURKI, TUULIKKI 2002: *Heikki Meriläinen ja keskusteluja kansaperinteestä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 880. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

OLSONI, EVELINA 1979: *Joensuunlaisäidin kirjeitä sadan vuoden takaa. Evelina Olsonin kirjeitä pojilleen vu. 1873–1876*. Joensuu: Joensuu-Seura.

Filosofian lisensiaatti Kaisu Kortelainen työskentelee Joensuun yliopistossa humanistisen tiedekunnan amanuenssina ja viimeistelee väitöskirjaansa, jonka aiheena on Penttilän sahayhteisön työläisten muistelukerronta.